Akademik Refik Šećibović

MIGRACIJE BOŠNJAKA I USPOSTAVLJANJE MREŽE TREĆEG SEKTORA U RAZVOJU KARIJERE

Akademician Refik Šećibović

MIGRATIONS OF BOSNIAKS AND ESTABLISHMENT OF THE THIRD SECTOR NETWORK IN CAREER DEVELOPMENT

APSTRAKT

Bošnjačka zajednica u posljednjih 30 godina doživjela je bitne promjene kako u statusu, tako i u odnosu na brojnost, to se odnosi i na sam način života u matičnoj državi (Bosni i Hercegovini), ali i u dijaspori. Upravo je dijaspora doživjela ogroman rast i strukturalnu promjenu, zatim visok stepen diversifikacije i promjenu kvalifikacione strukture. Na strukturu i diverzifikaciju bošnjačke zajednice intenzivno su utjecale posljedice ogromnih promjena na prostoru Balkana, naročito su posljednja desetljeća utjcala na strukturu sustinskih promjena u životu ove zajednice. Posljednji rat (1992-1995) koji je rezultirao i etničkim čišćenjem i genocidom našeg naroda u Bosni i Hercegovini, gdje su Bošnjaci doživjeli svoje najteže trenutke u posljednjih 50 godina, utjecao je da se veliki broj Bošnjaka opredijeli da na raznim kontinentima potraži svoju sigurnost i spas od neprijateljski okrenutog okruženja na prostoru Balkana. Formiranje dejtonske Bosne i Hercegovine zaustavilo je rat i genocid nad bošnjačkim stanovništvom, ali ne i iseljavanje iz matične države. Politička i ekonomska kriza (sada i pandemijska kriza) koja dobila na zamahu već početkom XXI vijeka, produbila se u drugoj deceniji, i podstakla veliki broj mladih da napuste Bosnu i Hercegovinu. Komplikovanost ustrojstva, korupcija i nacionalistička opstrukcija, utjecali su da se ne uspostavi moderan državni aparat, koji bi garantirao prosperitet i uspješnu karijeru mladim Bošnjacima. Zbog toga, javlja se potreba formiranja mreža trećeg sektora kako bi se pojačao odnos između zajednice i razvoja karijere mladih Bošnjaka. Odlazak mladih Bošnjaka, njihova nepovezanost sa zajednicom, a posebno nedostatak standarda u razvoju karijere počinje sve više da opterećuje bošnjačku zajednicu i to naročito u sferi nauke i obrazovanja, gdje nedostaje podrška u učenju i prenosu znanja.

Ključne riječi: *Bošnjaci, karijera, iseljavanje, treći sektor, mreže.*

APSTRACT

Over the last 30 years, Bosniak community experienced essential changes both in the status and in number; they pertains both to the way of life in the home country (Bosnia and Herzegovina) and in diaspora. It is the diaspora that experienced an enormous growth and structural change, accompanied with a high degree of diversification and a change in the qualification structure. The structure and diversification of Bosniak community were intensively affected by the consequences of huge changes in the Balkans which affected the essential changes in the life of this community, particularly over the past couple of decades. The latest war (1992-1995), which also resulted in the ethnic cleansing and genocide of our nation in Bosnia and Herzegovina, and where Bosniaks experienced their hardest moments of the past 50 years, led to the choice by a large number of Bosniaks to seek security and salvation from the hostile environment in the Balkans on various continents. Formation of Dayton Bosnia and Herzegovina stopped the war and the genocide over Bosniak population, but not the emigration from the home country. The political and economic (now the pandemic as well) crisis, which took off in the early 21st century and gained momentum in the second decade spurred a large number of young people to leave Bosnia and Herzegovina. The complexity of organization, corruption and nationalist obstruction prevented the establishment of a modern state apparatus which would guarantee prosperity and successful career to young Bosniaks. For this reason, the need emerges to form a third sector network which would reinforce the relationship between the community and the development of young Bosniaks' careers. Exodus of young Bosniaks, lack of relations with the community, and particularly a lack of standards in the career development increasingly burden the Bosniak community, particularly in the sphere of science and education, which fails to provide support in learning and knowledge transfer.

Key words: *Bosniaks, career, emigration, third sector, networks.*

POTRUBI ZA OBRAZOVANJE

UVOD

Bošnjačka zajednica u posljednjih trideset godina doživela je ogromne promjene i to i u matičnoj zemlji Bosni i Hercegovini i dijaspori. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine u Bosni i Hercegovini je evidentan veliki pad broja stanovnika i to kod svih etničkih zajednica. Po procjeni Svjetske banke 2018. godine u Bosni i Hercegovini je živjelo 3.323.829 stanovnika (https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=BA). Prema ovom popisu iz 2013, Bošnjaka u Bosni i Hercegovini je bilo 1.769592 stanovnika, međutim, i ovaj broj treba uzeti sa velikom rezerzvom, jer se trend iseljavanja nastavio, pa i povećao, tako da se već 2019. godine iz matične zemlje iselilo preko 71.000 stanovnika. Procjene su da se Bosna i Hercegovina demografski vratila na nivo pedesetih godina prošlog vijeka. Objavljena analiza Svjetske banke je ukazala da čak 56% stanovništva, koje je rođeno u Bosni i Hercegovini ne živi u njoj, već u mnogim drugim državama. Ali, ono što još više zabrinjava, jeste to da milion stanovnika manje u odnosu na popis iz 1991. godine. Međutim, procjene analitičara Faruka Hadžića i Fehrata Selimbegovića pokazuju da danas u Bosni i Hercegovini živi oko 2,7 miliona stanovnika (vidjeti https://bosnaonline.org/2020/03/07/strucnjaci-o-natalitet-u-bosni-podatak-agencije-za-statistiku-kaze-da-nas-ima-27-miliona/). Glavni prostori gdje se iseljavaju danas Bošnjaci su zemlje Evropske unije, Švicarska, SAD, Kanada i Australija. Procjene su da samo u zemljama zapadne Evrope živi preko 500.000 Bošnjaka.

Svi ovi demografski podaci otvorili su bitna pitanja očuvanja identiteta i kulture ovako rasijanih Bošnjaka. I ne samo to, već i pitanja stjecanja znanja mladih Bošnjaka, pogotovu u razvoju njihove karijere i napretka u novim društvima. Sve to zahtijeva da se pitanjem povezivanja očuvanja identiteta i kulture sa stjecanjem znanja i razvojem karijere u bošnjačkoj zajednici ozbiljnije pozabavimo, sa ciljem jačanja veza između pojedinaca i zajednice, bez obzira na okruženje gdje se razvijaju.

Ono što prvo moramo objasniti jeste položaj bošnjačke zajednice na prostoru Balkana, kad su u pitanju obrazovni sistemi i politike. Bošnjačka zajednica na prostoru Balkana nalazi se između dva velika i centralizovana obrazovna sistema – Hrvatske na zapadu i Srbije na istoku. Oba ova sistema imaju svoje strateške planove i jasne pozicije u odnosu na Evropu u svim segmentima obrazovanja. Njihovi strateški planovi pokazuju da svoju populaciju (pa i onu koja živi i u Bosni i Hercegovini) pokušavaju da unaprijede, prema obrazovnim standardima evropskih zemalja. To je pokazalo i PISA testiranje i način praćenja ovog procesa. Hrvatska se našla na 29 mjestu, Srbija na 42, a Bosna i Hercegovina na 62 mjestu po rezultatima testiranja 2018. godine. Zaostajanje Bosne i Hercegovine je uvjetovano upravo sistemskim problemima, a ne ljudskim ili materijalnim faktorom.

Obrazovanje u Bosni i Hercegovini je u ozbiljnoj sistemskoj krizi i teško da može biti adekvatan motor razvoja mladih u zemlji, ali i da formira standarde povezivanja sa rasijanjem. Bošnjačka zajednica ovom krizom je najviše pogođena, jer ona nema neku strategiju, niti politiku razvoja mladih ljudi, koja će jasno profilirati zahtjeve ovih mladih ljudi i njihovu težnju za napretkom u svojoj karijeri. To se ne može reći za druge dvije zajednice koje u susjednim državama imaju jak oslonac za sprovođenje reformi i standardizaciju prenosa znanja (Srbija je donijela strategiju karijernog vođenja i savjetovanja jos 2010. godine).

Bošnjake upravo ovdje pogađa jedan turbulentan proces, nedostatak nacionalnih strateških dokumenata i rascjepkanost obrazovnog sistema što je stvorilo preslabe institucije koje bi mogle da utječu na formiranje jedinstvenih standarda u procesu modernizacije sistema obrazovanja (uvođenjem novih tehnologija i ostvarivanje novih vidova partnerstvu u obrazovanju), koji su potrebni da bi imali jasan plan i očuvanja identiteta, kulture i jezika.

I to iz sljedećih razloga:

- Slabost i kriza obrazovanja u Bosni i Hercegovini kao matičnoj državi Bošnjaka;
- Dejtonskim ustavom razbijenost sistema obrazovanja u matičnoj državi bez jedinstvene politike, standarda i ishoda;
- Nepostojanje nacionalne obrazovne strategije, niti obrazovne politike koja bi povezala Bošnjake iz dijaspore sa matičnom državom;
- Nemogućnost povezivanja javnog i privatnog sektora na nivou Bosne i Hercegovine sa ciljem uspostavljanja jedinstvenih standarda i mehanizama unapređenja procesa prenosa znanja, što najviše pogađa populaciju Bošnjaka;

- Nepostojanje fondova za finansiranje istraživanja obrazovnih standarda i ciljeva i ishoda obrazovanja Bošnjaka;
- Nepostojanje stručnih timova koji bi se bavili nacionalnom obrazovnom strategijom Bošnjaka u odnosu na sve prostore gde žive.

Upravo sve ovo utječe da se Bošnjaci danas ne mogu osloniti da stvaranje sistema obrazovanja za karijeru, koja je ključ unapređenja odnosa unutar prostora u kojima žive.

Kriza i povezivanje obrazovnih ciljeva

Bosna i Hercegovina je u dugoročnoj političkoj, ekonomskoj i obrazovnoj krizi koja onemogućava upravo mlade generacije da razvijaju svoje karijere. Institucije obrazovanja Bosni i Hercegovini, imaju ogromnih problema da održe i ovakav proces obrazovanja, a ne da ga unapređuju što je itekako potrebno u profesionalnom razvoju mladih. Sve se to reflektira na položaj mladih u odnosu na društvene i ekonomske procese jer se moderna politika u obrazovanju zasniva se jačanju kompetencija mladih i njihovom povezivanju sa ciljevima zajednice. To se nikako ne može reći za Bosnu i Hercegovinu gdje se ciljevi obrazovanja svode na puke formalističke konstatacije, pogotovu određenih državnih organa koji ih iz godine u godinu samo prepisuju.

Kriza u obrazovanju javnom i privatnom koja u Bosni i Hercegovini traje već više od 15 godina, a na koju su već ukazivali mnogi strani stručnjaci (Bodo Weber), ali i iz ove zemlje: Božidar Matić, Dubravko Lovrenović, Damir Marjanović i dr.

Pošto smo jasno ukazali da se Bosna i Hercegovina nalazi između dva centralizirana sistema (Hrvatske i Srbije), koji ubrzano napreduju u modernizaciji i jačanju kapaciteta svojih institucija (recimo Beogradski univerzitet je između 400 i 500 mjesta na Šangajskoj listi, uz prilična ulaganja države u njegove kapacitete), koje na već poznati način privlače i mlade iz Bosne i Hercegovine (pogotovu etničke zajednice Srba i Hrvata) da se uključuju u te procese. To rezultira da mladi Bošnjaci u biti ostaju deleko u ostvarivanju svojih karijernih potreba u odnosu na ove druge dvije zajednice.

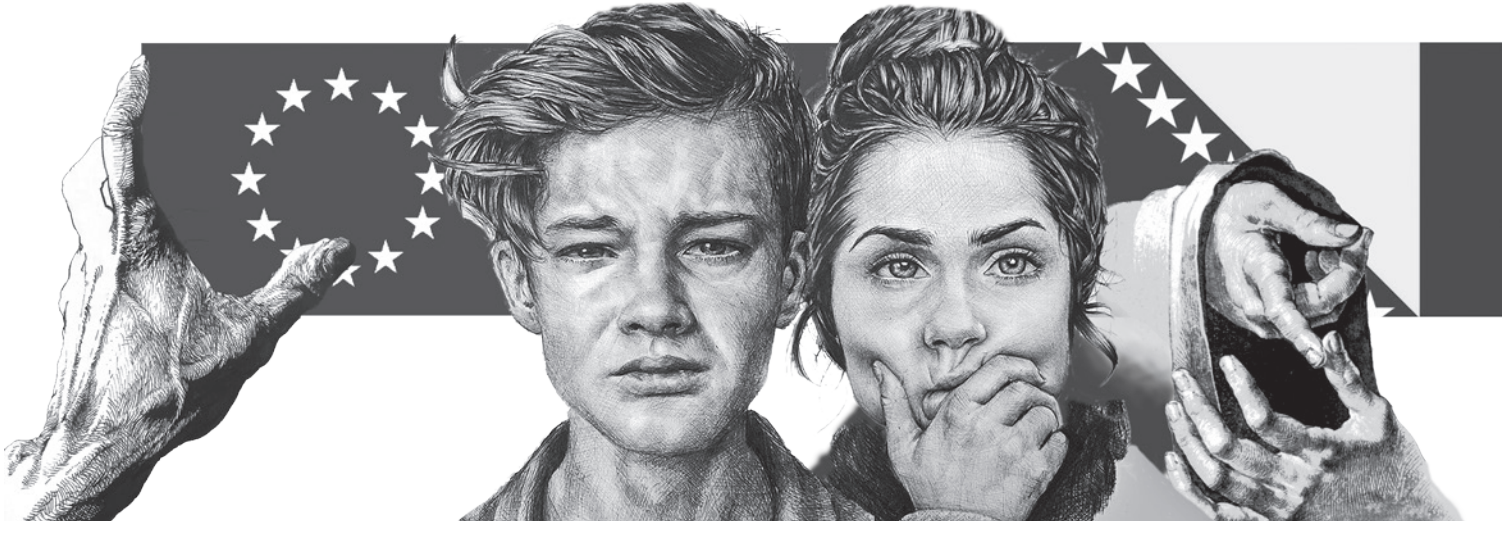
Finski ekspert Pasi Sahlberg jedan od sigurno vodećih stručnjaka za reforme obrazovanja (koji trenutno živi i radi u Australiji) jasno ukazuje:

Jačanje jednakosti u obrazovanju postalo je uobičajena strategija u većini danas uspješnih obrazovnih sistema. (Pasi Sahlberg)

Jednostavno rečeno ovakav sistem i njegovo ustrojstvo nisu u mogućnosti da prate potrebe mladih Bošnjaka ni u Bosni i Hercegovini, a još manje izvan nje. Nejednakost u obrazovnom procesu je takva da se mora postići strateški dogovor o mijenjanju pozicije obrazovanja u Bosni i Hercegovini (dakle mijenjanje Dejtonskog ugovora kao ustava), a to je nerealno u narednih nekoliko godina sa ovom političkom elitom.

Posebno je naglašena nezainteresiranost donošenja jedinstvenog programa i mreža institucija koji bi omogućio stvaranje sistema izvrsnosti, koji bi mladim Bošnjacima omogućio stjecanje standarda znanja, a itekako su potrebni da se ova zajednica aktivnije uključi u evropske tokove. ***Osnov takvog programa mora biti jedan moderan pristup obrazovanju za karijeru mladih Bošnjaka***.

Kantonalni sistem finansiranja obrazovanja ne pogoduje razvoju obrazovanja za karijeru, ovog puta to se odnosi na Bošnjake kao najbrojniju zajednicu u Federaciji BiH. To u velikoj mjeri sputava razvoj institucija koje bi trebale formirati strategije obrazovanja zasnovane na ishodima i kompetencijama. Zato je potrebno ukazati na problem nejednakosti u ličnom razvoju mladih Bošnjaka. Zbog toga, u ***obrazovanju za karijeru*** Bošnjaci kao narod moraju tražiti alternativna rješenja koja će se zasnivati na mrežnom povezivanju institucija, pojedinaca i organizacija sa ciljem prevazilaženja birokratskih ograničenja.

Migracije Bošnjaka i politika modernih obrazovnih sistema

Migracije mladih Bošnjaka iz matične zemlje danas su realnost koja je vidljiva na svakom koraku. Međutim, ono što se primjećuje jeste da je odnos prema onima koji odlaze u matičnoj državi jako loš, odnosno mogli bismo reći potpuno neprilagođen potrebama razvoja i očuvanja bošnjačke zajednice. Institucije koje bi za to morale da se brinu su birokratizovane, partijski izdijeljene i pretvorene u tijela koja reproduciraju samo fiktivna dokumenta. Ti dokumenti su u zaostatku za drugim zemljama i zajednicama najmanje 20 do 30 godina.

Zbog toga su obrazovne i naučne institucije Bosne i Hercegovine kruto partijski postavljene i antagonistički postavljene prema mladima koji odlaze, tako da su oni prepušteni da sami traže puteve svog napretka. Ovakav pristup donio je težinu i nepovjerenje između mladih koji odlaze i sistema u matičnoj zemlji. To je strahovito opteretilo zajednicu Bošnjaka u stvaranju moderne zajednice zasnovane na znanju.

S druge strane, odlazak velikog broja mladih Bošnjaka iz matične zemlje utjecao je da mnogi od njih svoje obrazovanje nastave na institucijama tih zemalja. To je dovelo do priličnih razlika u stepenu znanja i kompetencija, kod različitih kategorija mladih, pogotovu onih koji hoće da se vrate u matičnu državu. Mnogi od njih nisu adekvatno prihvaćeni u čitavom sistemu. To još više stvara nepovjerenje mladih prema institucijama u zemlji.

S druge strane, Bošnjaci u dijaspori su podijeljeni između različitih sistema obrazovanja, koji prema njima pristupaju na različite načine. U svim ovim državama oni su sve brojniji migranti koji sve više pritiskaju obrazovni sistem, koji na taj pritisak reagiraju na različite načine u zavisnosti od politike odnosa prema migrantima.

Bošnjaci su sve više pod pritiskom programa koji se odnose na masovne migracije u visokorazvijenim zemljama. To je natjeralo i UN da probleme kvaliteta i jednakosti u obrazovanju migranata postavi kao jedan od prioritetnih zadataka i u Agendi 2030. Isto tako, obrazovanje migranata je danas jedna od ključnih tema i u dokumentima zemalja Evropske unije. Bošnjaci u dijaspori imaju status migranata iz trećih zemalja i često nailaze na mnoge probleme, koji u biti limitiraju njihove standarde znanja i razvoj karijere.

Potpuno je jasno da međunarodne migracije i raseljavanje utječu na najrazvijenije obrazovne sisteme u svijetu (SAD, Kanada, Australija, EU) i da su većina tih sistema formirala pravila prihvatanja migranata i njihovog uklapanja u nacionalne standarde. Međutim, i oni imaju velikih poteškoća sa održavanjem sistemskih vrijednosti sa uplivom novih tehnologija

koje bacaju novo svjetlo na čitav način rada sa mladima i odraslima i prenosom znanja i vještina. Upravo to još više utječe da se problem migracija i uključivanja migranata u njihove sredine stalno inovira i traže najadekvatnija rješenja.

Veliki pritisak migranata na visokorazvijene zemlje dobio je takve razmjere da su prinuđeni praviti kompletne inovativne projekte i pristupe za njihovu integraciju u društvo. Potreba za postojanjem prava za kvalitetno obrazovanje za sve, podstakla je obrazovne institucije da primijene inkluzivne metode uključivanja u sistem obrazovanja i to kroz različite oblike savjetodavnih ili mrežnih servisa (vidjeti recimo mrežu NORDPLUS).

Za rad sa migrantima pojavila se potreba, jer se veliki broj programa i nastavnika u tim zemljama mora prilagođavati, sasvim drukčijem pristupu. Međutim, ovdje se pojavila ozbiljna opasnost u vidu prekarnog obrazovanja. Posebno o tome pišu i finske stručnjakinje Tuuli Kurki & Kristina Brunila o prekarizaciji obrazovanja koje je jako raširenо u mnogim razvijenim sistema obrazovanja. Prekarno obrazovanje nastalo je snižavanjem određenih ciljeva, jer ono u velikoj meri limitira razvoj karijere migranata u visokorazvijenim zemljama.

Prekarni programi migrante mogu nominalno uključivati, ali oni su praktično isključeni, jer nisu u mogućnosti da dostignu obrazovne standarde i ishode svog okruženja. Problemi nastaju kada migranti koji ne mogu da se adekvatno uklјuče, moraju tražiti pomoć organizacija koje prate njihov razvoj (Kurki&Brunila). To su uglavnom organizacije koje čine stručnjaci za inkluzivne metode uključivanja u okruženje u uvjetima neizvjesnosti. Savremeni razvoj karijera mladih ljudi ogleda se u okruženju, koje je karakteristično sa visokim stepenom nesigurnosti, jer migranti imaju drukčijih problema od domaćeg stanovništva, što ih svrstava u nesigurne kategorije polaznika obrazovnih programa. Zbog toga, se i opredjeljuju za kraće i programe sa nižim kvalifikacijama.

Bourdie je još 1964. godine ističe da se nesigurnost bitno vezuje za rizik siromaštva, dok Beck (1986. godine) čak potencira da je to veoma važno društveno-ekonomsko pitanje koji izaziva nesigurnost i nove rizike u svakodnevnom životu pojedinca (Kurki&Brunila). Sadašnja pandemija korona virusa je još više potencirala ovo stanje. To se posebno ogledalo u situacijama kada su škole i univeziteti zatvoreni, pa je veliki broj mladih migranata morao da se ili vrati u matične zemlje ili da se sam snalazi u situaciji neizvjesnosti.

U takav prostor ulaze mladi Bošnjaci kao migranti koji u velikim obrazovnim sistemima traže svoju šansu. Oni se suočavaju sa nizom obrazovnih ograničenja, koja su upravo karakteristična za nepovezanost matične države i mladih migranata. I zato se prema njima javljaju negativne stereotipne prijetnje, koje bitno utječu na njihove obrazovne puteve (Weber, Krombaher, Appel). Većina autora smatra da je otpor ovim prijetnjama jačanje kulture i tradicije iz sredina iz kojih dolaze i povezivanje sa individualnim vrijednostima samih migranata.

Pošto se u svakom obrazovnom sistemu visokorazvijenih zemalja imigranti suočavaju sa hroničnom opasnošću stereotipnih prijetnji (Kurki&Brunila), koje onemogućavaju njihov napredak, potrebno je napraviti mehanizme koji će ojačati na ostvarivanju ciljeva njihove karijere. To je najbolji odgovor na negativna očekivanja sredine u koju ulaze, jer u nastavnom procesu teško je izbjeći komparaciju znanja kod mladih. To kod mladih imigranata stvara negativne misli i emocije, što obično rezultira stvaranjem negativnih mehanizama samoregulacije. To utječe na njihove težnje za ostvarivanje karijere, ali i orijentaciju na dostignuća, motivaciju i osjećaj pripadnosti novoj zajednici i očuvanju identiteta (Thoman, Smith, Brown Chase & Lee).

Ostvarivanje uspješne karijere ne zavisi samo od individualnih sposobnosti pojedinca, već i od spremnosti da se stereotipni obrasci prevaziđu kvalitetom znanja i vještina, to zahtijeva upornost, ali i snažnu pomoć zajednice iz koje je migrant potekao (Weber, Krombaher, Appel).

Kulturni identitet i stereotipna ranjivost migranata bitni su i za naše mlade migrante, i to na različite načine, pogotovu kada je u pitanju ostvarivanje karijernih ciljeva. S druge strane, upornost u izvršavanju karijernih ciljeva zavisi i od stepena adaptivnosti prema složenim obrazovnim sistemima, što je vezano za tradiciju i pripadnost sredini iz koje dolaze i način boravka i učenja. Stručnjaci koji proučavaju velike obrazovne sisteme (Weber, Krombaher, Appel) ističu da etnički identitet i podrška matične zajednice može biti važan motivirajući faktor za potpuno ostvarivanje ciljeva karijere i povezivanje sa autohotonim standardima i kvalitetom znanja sredine u koju su došli.

Potreba za angažiranjem trećeg sektora

Zbog svega prethodno rečenog, potrebno je u velikoj mjeri da se u ovom poslu angažiraju organizacije i predstavnici trećeg sektora koji pripadaju bošnjačkoj zajednici. Angažiranje trećeg sektora može bitno pomoći u prenosu znanja među Bošnjacima i formiranja pametnog okruženja za učenje (a smart learning environment), a samim tim i mogućnosti da ostvare ciljeve svoje karijere.

Uloga trećeg sektora u obrazovanju jasno je definirana u mnogim visoko razvijenim zemljama. Ono što je dobro, da i mi imamo takve organizacije koje mogu vršiti podršku mladim Bošnjacima, bez obzira gdje se nalaze, kao što su Svjetski bošnjački kongres, Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti, Matica Bošnjačka, Bošnjačka nacionalna fondacija i dr.

Da bi taj sektor napravio ozbiljan iskorak u tom pravcu, potrebno je prvo definirati ulogu trećeg sektora u obrazovanju. Prema većini autora (Cory, Knap, Kendal), treći sektor je definiran kao nova mogućnost rada sa pojedincima. On predstavlja lepezu različitih organizacija kao što su akademske organizacije, nevladine institucije, nevladine organizacije, fondacije, socijelna preduzeća, mrežne institucije itd. (Cory, Knap, Kendal). Ovdje se misli na organizacije koje ne pripadaju ni državi, ni tržištu, a imaju poseban pristup ciljevima određenih zajednica. U bošnjačkom korpusu treba naglasiti da ove organizacije, iako veoma različite čine koherentnu cjelinu, i omogućavaju borbu za socijalnu, kulturnu i praktičnu logiku čitavog nacionalnog korpusa, bez obzira gdje se nalazi.

Zato većina teoretičara trećeg sektora, ovu ulogu ističu kao korektivni faktor u odnosu na državu i tržišne subjekte, ali i na međunarodna kretanja. ***Snaga organizacija trećeg sektora je upravo u tome što kod njih ne vlada ni birokratska, ni tržišna logika, već se radi na dobrovoljnom učešću u korist zajednice*** (Cory, Knap, Kendal).

U mnogim zajednicama ovaj sektor vrlo često i zamjenjuje prva dva sektora i zbog svoje fleksibilnosti, a da pri tom donosi nema vrijednosti u ostvarivanje društvenih, ekoloških i kulturnih ciljeva. Upravo je to način, na koji bošnjačka zajednica može uvezati svoje pripadnike u različitim obrazovnim sistemima, sa matičnom državom i sa njenim institucijama i organizacijama, sa ciljem stvaranja jedinstvenih standarda u stjecanju znanja i razvoju karijere.

Razuđenost bošnjačke populacije po različitim obrazovnim sistemima u Evropi i van nje zahtijeva organiziran pristup trećeg sektora sa ciljem stvaranja jedinstvene strategije i politike koja će u biti omogućiti ravnopravan odnos ove zajednice prema drugima u Evropi i svijetu. U principu, to se ne ostvaruje samo kroz puko umrežavanje nekoliko značajnih organizacija na zajedničkom projektu. Ono podrazumijeva ***formiranje mreže*** koja će okupiti i organizacije i pojedince, koji žele da koriste nove standarde u prenosu znanja, ali i mreže koja će moći da komunicira i sa institucijama iz prvog i drugog sektora. Bošnjačka zajednica mrežnim programom sa trećim sektorom može da otvori i jačanje razvoja mladih Bošnjaka u funkciji jačanja identiteta i kulture učenja.

Umrežavanje preko trećeg sektora ima veliku šansu da poveže različite kategorije mladih Bošnjaka, sa ciljem jačanja kompetencija na veoma visokom nivou. To se može ostvariti kroz:

- Formiranje fleksibilnih mrežnih sistema za učenje i razvoj karijere;
- Kroz jačanje pametnog okruženja za učenje preko različitih programa i primjene novih tehnologija;
- Stvaranje jedinstvenih održivih standarda, sa ciljem povezivanja i jačanja, predstavlja bošnjačke nacije u okruženju i u svijetu.

Bošnjaci i stvaranje mrežnih organizacija za učenje i razvoj karijere

Pošto se u svijetu sve više usložnjava odnos između obrazovanja i društva (ili zajednice), potrebno je da bošnjačka zajednica svoj pristup učenju i prenosu znanja potpuno promijeni. To treba uraditi na sljedeći način: da preko organizacija trećeg sektora oformi mrežu za učenje i razvoj kompetencija čiji su osnovni pokrovitelji i pokretači biti Svjetski bošnjački kongres i Bošnjačka nacionalna fondacija.

Bošnjačke organizacije trećeg sektora treba da oforme tim koji će se usredsrediti na postavljanje ciljeva i jačanjem standarda. Osnovu ovog procesa mrežnog djelovanja činili bi sljedeći principi:

- Ravnopravnost i jednakost u obrazovanju;
- Diversifikacija resursa i ljudi;
- Internacionalizacija prenosa znanja i
- Digitalizacija mreže za prenos znanja.

Zašto je ovo moguće u okviru trećeg sektora?

Zato što je treći sektor poseban oblik komunikacije između različitih društvenih sistema (ovo posebno ističe Olaf Cory). Upravo tu se javlja rješavanje problema standarda kod sistema učenja na mikro planu (odnos učitelj – učenik), tako da tu postoji aktivan odnos tradicionalnih i inovativnih metoda kod kojih sve više dolazi do uvođenja novih tehnologija. Na makro planu obrazovni prostor se sve više širi izvan institucija kroz različite medije i tehnologije. To dovodi do smanjenja koncentracije mladih u procesu stjecanja znanja, koja se u posljednjih 10-15 godina smanjila skoro 10 puta. Razvio je jedan nivo kliping mišljenja koje se zasniva na fragmentarnoj obradi virtuelnih slika, a ne na logičkim i tekstualnim asocijacijama (Olaf Cory). To nije dobro za male zajednice i njene pripadnike koji se obrazuju u različitim sistemima.

Moderni sistemi prenosa znanja zasnovani su na procesu ambivalencije, koja se razvija u kontekstu odnosa tradicija pristupa učenju i inovacijama, koje se razvijaju putem elektronike i vizuelne kulture koja utječe na razvoj ličnosti učenika i studenata.

Takvi sukobi u modernim sistemima obrazovanja nepovoljni su za mlade Bošnjake u novim sredinama i oni su prinuđeni ili da uz ogromne napore razvijaju svoju ličnost i karijeru, ili da se jednostavno opredijele za niže kvalifikacije sa ograničavanjem njihove karijere. Bošnjaci moraju zato ući u borbu za nove sisteme učenja, jer sa ovim (u prethodno navedenim dijelovima ovog rada) prijeti nam opasnost da naša zajednica uđe u dubinsko neznanje koje može da razori potpuno njeno biće i da je dovede u nivo zajednica koje zaostaje za globalnim razvojem.

Pošto digitalne tehnologije mijenjaju način djelovanja mladih u zajednici, donoseći novi način komuniciranja, drukčije utjecaje na druge ljude, nove socijalne vještine i mijenjaju društveno ponašanje, mreža trećeg sektora treba razviti nove metode i pristupe mladima koji će razvijati dugoročno pamćenje, razvoj kompetencija i motivacija za unapređenje zajednice. To će poboljšati njihovu karijeru i povezati ih sa drugim članovima zajednice.

Tu se naša zajednica, sa uključivanjem trećeg sektora nalazi na strateškom pristupu novom sistemu učenja, koji će se zasnivati na razvijanju dubinskog i složenog pamćenja, izvrsnosti i kompetencija. Sve se to ostvaruje kroz razvoj aktivnih pristupa pojedincu u okviru mreže koji se zasniva na novim standardima znanja koji sada forsira bošnjačka zajednica u odnosu na nepoznato okruženje.

Dakle, ovaj mrežni pristup kod razvoja standarda znanja mladih Bošnjaka, zasniva se na razvoju karijernog obrazovanja koji će se ostvarivati preko četiri didaktička pristupa:

- Biheviorizam
- Kognitivizam
- Konstruktivizam
- Konektivizam (Simens i Downes)

Za naš mrežni princip stvaranja standarda ključno je poštovanje konektivizma (Simens i Downes) kao važnog faktora stvaranja obrazovnih standarda, ali i očuvanja identiteta i postavljanja teorijskih principa u učenju za karijeru. Dok god razmišljamo kao zajednica koja gradi mrežu trećeg sektora za prenos znanja, možemo uspješno da se prilagođevamo različitim obrazovnim politikama i da inovativno odgovaramo na potrebe mladih Bošnjaka u dobijanju kvlaitetnih programa za ostvarivanje karijere.

Konektivizam nam je bitan zbog pristupa našoj populaciji u mrežnom učenju i povezivanju, njegov oblik za prenos znanja u digitalnom dobu omogućuje ubrzano komuniciranje sa članovima zajednica bez obzira na geografsku udaljenost. To sve podstiče učešće putem ljudi koji dijele informacije kako bi stvarali integrirano

znanje. Upravo primjena konektivizma podstiče da se znanje dijeli, postoji i distribuira na mrežama, zajednica jača kroz sposobnost konstruiranja ovih mreža (Simens i Downes).

Mreža trećeg sektora podstakla je digitalno učenje koje se temelji na ideji da je znanje umreženo tako da se čin učenja odvija unutar virtuelnih zajednica i mreža. Cilj ove naše mreže (trećeg sektora) je da svaki Bošnjak mora razvijati sposobnost (standard) korišćenja ovih mreža. Na taj način bošnjačka zajednica i organizacije trećeg sektora stvaraju uvjete da veliki broj visokoobrazovanih i istraživački opredijeljenih Bošnjaka grade i jačaju karijeru preko ovih mreža nezavisno u kom sistemu obrazovanja se nalaze čak i nezavisno od projekata i podsticaja država u kojima se nalaze. Pored toga, mreža stvara uvjete da zajednica kroz karijerno obrazovanje stvara virtualne timove sa sličnim kompetencijama i znanjima, bez obzira gde se nalaze. To će u velikoj mjeri omogućiti našoj zajednici da se priključi modernim obrazovnim sistemima. To i jeste cilj modernog ***mrežnog karijernog obrazovanja***, da napore i motivaciju pojedinaca poveže sa napretkom zajednice.

Zaključak

Mreže za karijeru trećeg sektora među Bošnjacima omogućavaju da se mladi i odrasli pripadnici ovog naroda dodatno obrazuju prema jedinstvenim standardima, koji su poznati u najmodernijim evropskim sistemima. Taj model može da se realizira preko postojećih organizacija koje okupljaju Bošnjake u Evropi i svijetu, uz postavljanje univerzalnih standarda za prenos znanja i građenja zajednice koja uči.

Za to je potrebno da postojeće organizacije postave osnove za izgradnju fleksibilne mreže za karijeru koja bi se postavila preko Bošnjačke nacionalne fondacije i Svjetskog bošnjačkog kongresa. Oni bi trebali okupiti Bošnjake iz dijaspore i iz Bosne i Hercegovine u gradnji pravila i standarda mreže za prenos znanja i karijeru. U tom smislu bi se stvorili uvjeti za digitalizaciju prenosa dodatnog i novog znanja koje je potrebno za razvoj karijere mladih Bošnjaka. Ova mreža uz pomoć virtuelne zajednice stvorila bi realne uvjete za očuvanje i dalje unapređenje identiteta i kulture ovog naroda.

LITERATURA

- CORRY, OLAF (2010). ***Defining and theorizing the third sector***. In: *Taylor, Rupert ed. Third Sector Research*. London: Springer, pp. 11–20. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-5707-8_2; http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.5566&rep=rep1&type=pdf
- DELIA BADOI (2019): ***Normalizing precariousness through the flexible work - A conceptual model proposal for the precarization of early-stage workers in science and research***. http://www.inclusivegrowth.eu/files/Call-12/15-DBadoi-_paper.pdf
- DONATELLA DELLA PORTA, SAKARI HÄNNINEN, MARTTI SIISIÄINEN, AND TIINA SILVASTI (2015): ***The Precarization Effect***. In: D. PORTA, S. HÄNNINEN, M. SIISIÄINEN, & T. SILVASTI (Eds.): *The New Social Division : Making and Unmaking Precariousness* (pp. 1-24). Palgrave Macmillan. file:///C:/Users/Dell/Downloads/dellaportaetalbookchapter1.pdf
- KENDALL J, KNAPP MARTIN (2000): ***The third sector and welfare state modernisation: inputs, activities and comparative performance***. OAI, https://www.researchgate.net/publication/45686794_The_third_sector_and_welfare_state_modernisation_inputs_activities_and_comparative_performance
- LINDBLAD MICHAEL, LUNDAHL LISBETH (2020): ***Winding Paths through School and After – Young Swedes of Migrant Origin Who Failed in Upper Secondary School*** (English); In: *Youth on the Move: Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices* / [ed] Kristiina Brunila, Lisbeth Lundahl, Helsinki: Helsinki University Press, 2020, p. 79-99 University of Umeå. http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1393446/FULLTEXT02.pdf
- ***Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini*** (2013): *Rezultati popisa*. Sarajevo juni 2016. godine. http://www.popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvoIzdanje.pdf
- SAHLBERG PASI (2020): ***We have a learning crisis but it's not about the kids***. BLOG, https://pasisahlberg.com/we-have-a-learning-crisis-but-its-not-about-the-kids/
- SIEMENS, DOWNES. ***Connectivism***. https://www.learning-theories.com/connectivism-siemens-downes.html
- ***Trategija karijernog vođenja i savetovanja u Republici Srbiji*** (2010). http://www.NSZ.GOV.RS/LIVE/DIGITALASSETS/1/1336_SKVIS_STRATEGIJAKARIJERNOG.PDF
- TABOR J. (2014): ***Place of non-formal Education in the Career Building process***. Polish Journal of Management Studies vol. 9. file:///C:/Users/Dell/Downloads/Tabor.pdf
- TUULI KURKI & KRISTIINA BRUNILA (2014): ***Education and Training as Projectised and Precarious Politics Power and Education***. Volume 6 Number 3 www.wwwords.co.uk/POWER
- UNESCO (2018): Migration, displacement and education : Building Bridges, not Walls. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/265866E.pdf
- UNDP, (2015): ***Agenda 2030***. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/post-2015/sdg-overview/goal-17.html
- VELIBOR BOBO KOVAČ & MARYANN JORTVEIT (2011): ***The 'Why, What and How' of Inclusion from the Practitioner's Point of View: inclusion of immigrant children in the Norwegian educational system***. Power and Education, Volume 3, Number 3. www.wwwords.co.uk/POWER
- WEBER SILVANA, KRONBERGER NICOLE, APPEL MARKUS (2017): ***Immigrant Students' Educational Trajectories : The Influence of Cultural Identity and Stereotype Threat***. Self and Identity. DOI: 10.1080/15298868.2017.1380696, file:///C:/Users/Dell/Downloads/cultural-identity-mitSupplement%20(1).pdf
- https://bosnaonline.org/2020/03/07/strucnjaci-o-natalitet-u-bosni-podatak-agencije-za-statistiku-kaze-da-nas-ima-27-miliona/).